

ภาคผนวกที่ 7 สรุปการจัดงานสัมมนาเชิงปฏิบัติการ และการสัมมนา

1. การจัดงานสัมมนาเชิงปฏิบัติการ

1.1 รายละเอียดของงานสัมมนาเชิงปฏิบัติการ

สัมมนาเชิงปฏิบัติการ (workshop)

หัวข้อ “Sustainability reporting ของภาคธุรกิจคิดและทำอย่างไรให้ครอบคลุมประเด็นความยั่งยืนที่มี
นัยสำคัญ”

วันพุธที่ 24 พฤษภาคม 2564

เวลา 8.30-12.00 น ณ ชั้น 5 มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ซ. รามคำแหง 39

หลักการและเหตุผล

การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับความยั่งยืนเป็นแนวปฏิบัติหนึ่งที่หลายองค์กรโดยเฉพาะบริษัทจดทะเบียนจัดทำขึ้นเพื่อสื่อสารกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย แสดงความมุ่งมั่นในการดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืน หรือเพิ่มความโปร่งใสในการติดตาม วัดผล และแสดงความรับผิดชอบต่อ ในปัจจุบันรูปแบบและข้อกำหนดในการจัดทำรายงานความยั่งยืนมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้บริษัทจดทะเบียนแต่ละแห่งมีการเปิดเผยข้อมูลความยั่งยืนในระดับที่แตกต่างกัน

นอกจากนี้การจัดทำรายงานความยั่งยืนและการใช้ผู้สอบทานอิสระในการให้ความมั่นใจข้อมูลก็ยังไม่ มีข้อบังคับชัดเจน ฉะนั้น การเปิดเผยข้อมูลในรายงานความยั่งยืนทั้งในเรื่องประเด็นที่ครอบคลุม และความลึกของข้อมูลจึงอาจขึ้นกับดุลพินิจของบริษัทที่เปิดเผยข้อมูลเป็นหลัก ส่งผลให้เกิดความแตกต่างกันมากในแนวปฏิบัติการเปิดเผยข้อมูล รวมถึงส่งผลต่อปริมาณของข้อมูลที่มีค่อนข้างมากด้วย

การวิเคราะห์ประเด็นที่มีนัยสำคัญ (Materiality Analysis หรือ Materiality Assessment) เป็นกระบวนการตั้งต้นที่สำคัญของการจัดทำรายงานความยั่งยืนที่ช่วยให้บริษัทจดทะเบียน และผู้ใช้ข้อมูลเข้าใจถึงผลกระทบ ความเสี่ยง และโอกาสในการดำเนินธุรกิจ รวมถึงมีการเปิดเผยข้อมูลที่สะท้อนถึงประเด็นที่มีนัยสำคัญที่ครอบคลุมประเด็นที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความสำคัญด้วย

ในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการกำหนดประเด็นความยั่งยืนที่มีนัยสำคัญเพิ่มเติม และได้ มุมมองจากหน่วยงานที่หลากหลาย ทางทีมวิจัยจึงได้จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์หลัก ดังนี้

1. เพื่อเผยแพร่ผลงานส่วนหนึ่งจากโครงการการสำรวจการจัดทำรายงานความยั่งยืนและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในการกำหนดประเด็นความยั่งยืนที่มีนัยสำคัญของบริษัทจดทะเบียนในประเทศไทย และรับฟังความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมสัมมนา

2. เพื่อการสร้างบทสนทนา การแลกเปลี่ยนแนวคิด และการระบุความท้าทายเกี่ยวกับการกำหนดประเด็นความยั่งยืนที่มีนัยสำคัญ ที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ เพื่อการเปิดเผยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความยั่งยืนองค์กร จากหน่วยงานต่าง ๆ

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวนทั้งสิ้น 30 หน่วยงาน ประกอบด้วย หน่วยงานเอกชน หน่วยงานกำกับดูแลตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องที่มีความสนใจในการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับความยั่งยืน และการกำหนดประเด็นความยั่งยืนที่มีนัยสำคัญที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

หน่วยงาน หรือผู้เข้าร่วมกิจกรรมไม่จำเป็นต้องเคยจัดทำรายงานความยั่งยืนองค์กรมาก่อน เพียงแค่มีความสนใจประเด็นที่เกี่ยวกับความยั่งยืนองค์กร และกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs) ก็สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้

กำหนดการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ

8.30-9.00	ลงทะเบียน
9.00-9.20	นำเสนอการวิจัยหัวข้อ
“10 ประเด็นสำคัญในการจัดทำรายงานความยั่งยืน”
โดย ดร.ชาริกา ชานูนันทพิพัฒน์
นักวิชาการ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย และหัวหน้าโครงการ
9.20-10.20	การบรรยายในหัวข้อ “มองประเด็นความยั่งยืนที่มีนัยสำคัญ ผ่านกรอบ SDGs”
โดย ดร. ณัฐวิกรม พันธุ์วงศ์ภักดี SDG Move Thailand วิทยาลัยพัฒนศาสตร์
ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
10.20-10.35	พักรับประทานอาหารว่าง
10.35-11.35	สัมมนาเชิงปฏิบัติการ (workshop) “ถกกระบวนการมองประเด็นสำคัญ เพื่อการเปิดเผยข้อมูลความยั่งยืนองค์กร” โดยมีรายละเอียดดังนี้
- กิจกรรมระดมสมอง “แลกเปลี่ยนแนวคิดและการกำหนดผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในประเด็นความยั่งยืนที่มีนัยสำคัญ”
- แลกเปลี่ยนความเห็นเกี่ยวกับความท้าทายของกระบวนการจากกิจกรรม และจากประสบการณ์ในการเปิดเผยข้อมูลองค์กร
11.35-12.00	สรุปกิจกรรม และกล่าวปิดงาน
สัมมนา

11.35-12.00 สรุปกิจกรรม และกล่าวปิดงานสัมมนา

12:00-13:00 รับประทานอาหารกลางวัน

1.2 สรุปประเด็นจากการทำกิจกรรม

จากการร่วมฟังบรรยายทั้ง 2 ส่วน หน่วยงานผู้เข้าร่วมมีข้อคิดเห็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับการจัดทำรายงานความยั่งยืนของบริษัทจดทะเบียนว่า ในหลาย ๆ บริษัทการเปิดเผยข้อมูลด้านความยั่งยืนองค์กรมีความเหมือนกันมากเกินไปในแง่ที่ว่าขาดเอกลักษณ์ของกิจการ และบริบททางธุรกิจคาดว่าจะมาจากการเปิดเผยข้อมูลในหัวข้อหนึ่ง ๆ ที่คล้ายคลึงกันมากเกินไป ซึ่งเป็นข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับการสร้างสมดุลระหว่างการเปิดเผยข้อมูลให้มีมาตรฐานสามารถเปรียบเทียบกันได้ และการเปิดเผยข้อมูลความยั่งยืนองค์กรที่สะท้อนบริบทเฉพาะของธุรกิจด้วย นอกจากนี้บริษัทเอกชนที่เข้าร่วมยังให้ความสนใจในหัวข้อการบรรยายในช่วงที่ 2 เกี่ยวกับการผนวกประเด็นจากกรอบ SDGs เข้ากับการดำเนินธุรกิจ และการเปิดเผยข้อมูล บางหน่วยงานเพิ่งได้ทราบถึงเป้าหมายย่อยของ SDGs ที่ทางวิทยากรแนะนำแหล่งหาข้อมูลเพิ่มเติม ซึ่งเป็นโอกาสอันดีที่จะได้สร้างความเข้าใจให้หน่วยงานที่สนใจมากขึ้นเกี่ยวกับการนำเป้าหมาย SDGs มาปรับใช้ในบริษัทการดำเนินธุรกิจ

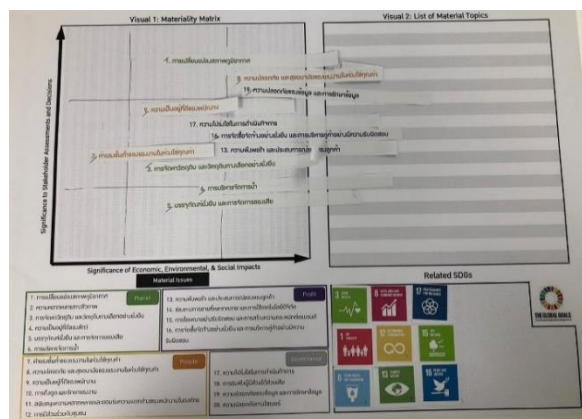
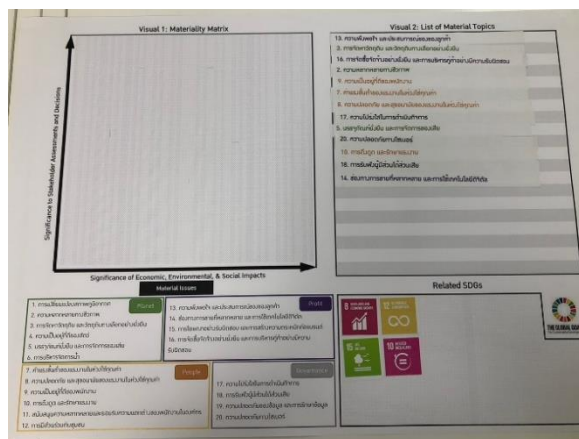
จากการทำกิจกรรมกลุ่มที่กำหนดให้ผู้เข้าร่วมลองฝึกทำกระบวนการประเมินประเด็นที่มีนัยสำคัญ และการสอบถาม และตอบสนองความคาดหวังของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จากการทำกิจกรรมพบว่า ถึงแม้ทุกกลุ่มจะมีข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจ ห่วงโซ่คุณค่า และความคาดหวังของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมถึงรายชื่อประเด็นที่มีนัยสำคัญในมือเหมือนกัน แต่การจัดลำดับความสำคัญ และการแสดงการจัดลำดับด้วยเครื่องมือที่ให้ความแตกต่างกันค่อนข้างมาก รวมถึงการเลือก SDGs ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของธุรกิจก็แตกต่างกันไปแต่ละกลุ่มเช่นกัน

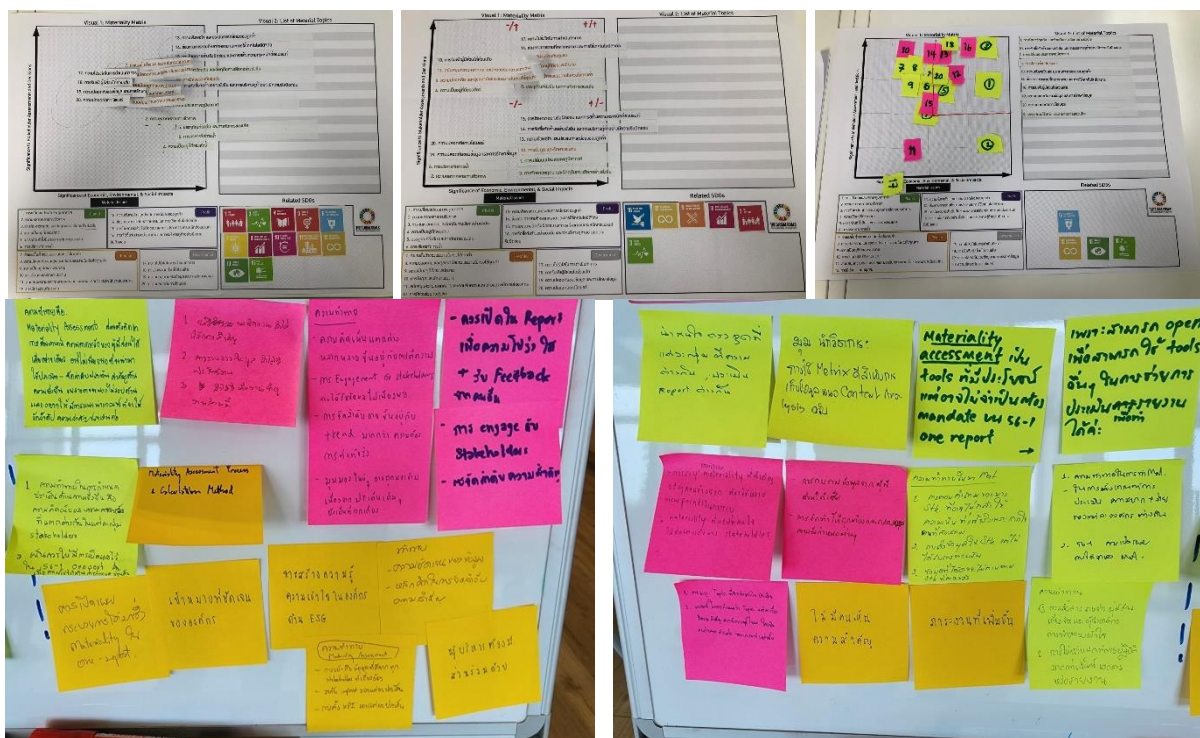
นอกจากนี้ระหว่างกิจกรรมทางทีมงานได้จัดให้มีกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวน 5 กลุ่มอยู่ในห้องทำกิจกรรม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้พูดคุยกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละกลุ่มเพิ่มเติมเพื่อรับทราบความคาดหวัง

และประเด็นความยั่งยืนที่เป็นที่สนใจ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มที่ได้รับความสำคัญมากที่สุด คือ ตัวแทนพนักงาน และตัวแทนผู้บริโภค ส่วนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มที่ได้รับความสำคัญน้อยที่สุด คือ กลุ่มประชาสังคม โดยมีตัวแทนจากกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมเพียง 1 คนเท่านั้นที่เข้ามาสอบถามความคาดหวังจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มนี้

ผลลัพธ์จากกระบวนการนี้สะท้อนว่ากระบวนการประเมินประเด็นที่มีนัยสำคัญของแต่ละองค์กร ขึ้นอยู่กับการตีความ และการตัดสินใจของผู้บริหารภายในองค์กร ดังนั้นการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นที่มีนัยสำคัญที่บอกถึงผลลัพธ์ คือ ประเด็นที่มีนัยสำคัญอย่างเดียวยังอาจไม่เพียงพอ แต่ควรเปิดเผยถึงกระบวนการที่ได้มาซึ่งประเด็นดังกล่าวด้วย นอกจากนี้การได้มาซึ่งประเด็นที่มีนัยสำคัญโดยการมองอย่างรอบด้านต้องอาศัยกระบวนการที่ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมเพื่อตอบสนองความคาดหวัง

นอกจากนี้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมยังได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับความท้าทายในกระบวนการประเมินประเด็นที่มีนัยสำคัญว่ามีความท้าทายในแง่การสื่อสาร และรับฟังความเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละกลุ่มอย่างรอบด้าน อย่างไรก็ตามมีความเห็นหนึ่งชี้ว่าการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างเดียวยังไม่เพียงพอในการกำหนดประเด็นดังกล่าว แต่ควรต้องมีเกณฑ์หรือแนวทางอื่น ๆ ประกอบด้วย นอกจากนี้ยังมีการให้ความเห็นเพิ่มเติมจากคำถามที่ว่ากระบวนการนี้ควรถูกผนวกเป็นข้อบังคับในการเปิดเผยข้อมูลใน 56-1 One Report หรือไม่ ความเห็นของผู้เข้าร่วมหลายท่านสนับสนุนโดยมีเหตุผลในแง่การเพิ่มความโปร่งใสในการเลือกประเด็นที่มีนัยสำคัญ แต่มีผู้เข้าร่วมบางท่านชี้ว่ากระบวนการนี้มีความสำคัญ แต่อาจไม่จำเป็นต้องอยู่ในเกณฑ์การเปิดเผยข้อมูลใน 56-1 One Report

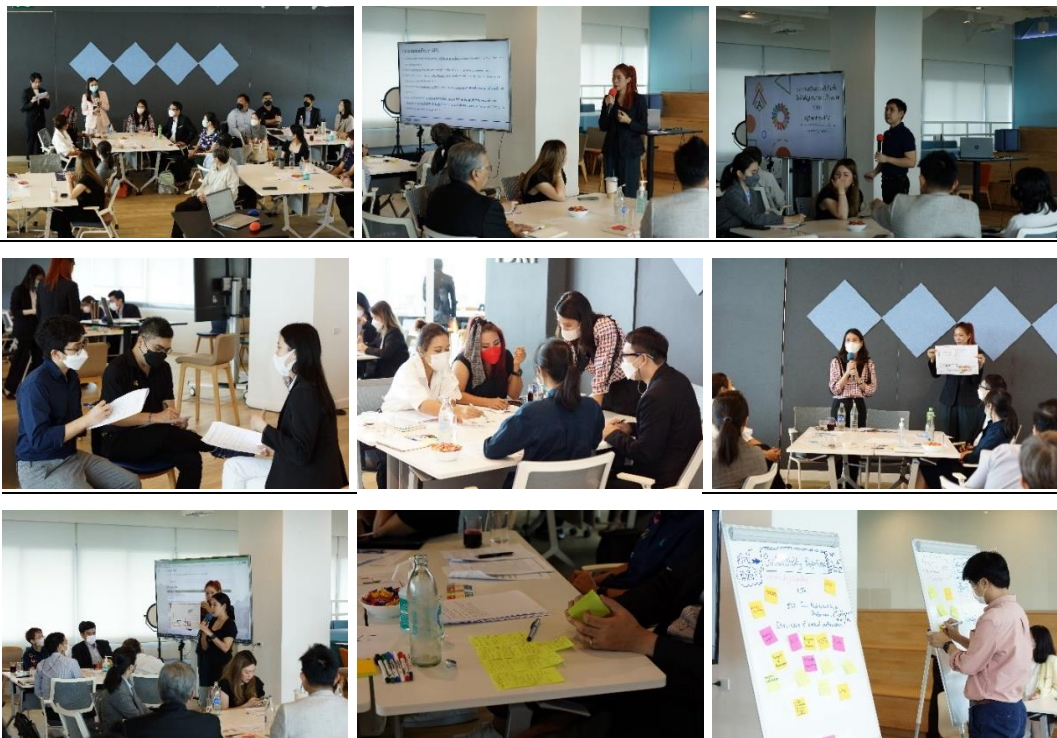
1.3 ความเห็นจากแบบประเมินการเข้าร่วมงานสัมมนาเชิงปฏิบัติการ

จำนวนบริษัทที่เชิญเข้าร่วม Workshop	64
จำนวนผู้ตอบรับมาเข้าร่วม:	33
จำนวนผู้ที่มาร่วมจริง onsite:	30
จำนวนผู้ที่ตอบแบบประเมิน:	12

#	สิ่งที่ชอบจากการเข้าร่วม (I like)	สิ่งผู้จัดสามารถพัฒนาได้ / ควรทำให้ดีขึ้น (I wish)	สิ่งที่สงสัย / อยากได้คำตอบเพิ่มเติม (I wonder)	คำแนะนำอื่น ๆ
1	บรรยากาศของห้องประชุม	เพิ่มเวลาการสัมมนา	-	-
2	การได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็น	-	ตัวอย่างวิธีการทำ Materiality assessment	-
3	ได้ความรู้ใหม่ ๆ ได้ตัวอย่างที่ดี	นำไปปรับใช้ในองค์กร	อยากเรียนรู้เพิ่มเติมเรื่อง SDGs	-
4	การได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้เข้าร่วมในประเด็นต่างๆ	ปรับเพิ่มเวลา WS	-	-
5	กิจกรรมกลุ่ม	-	-	-
6	Sharing sessions	-	-	-
7	ข้อมูลวิจัย และ workshop	ระยยะเวลาน้อยไป	-	-
8	การได้ทำกิจกรรมจริงในเรื่องการประเมิน จัดลำดับประเด็นสำคัญทางธุรกิจ	-	-	ขอบคุณที่จัดกิจกรรมนี้

9	การแนะนำเนื้อหา เข้าใจง่าย มาก ๆ	การทำ workshop ที่ละเอียด มากขึ้น อาจจะต้องใช้เวลา มากกว่านี้	การ integrate รายงานกับมาตรฐาน หรือกรอบการทำงานด้านความยั่งยืน ต่าง ๆ	หัวข้อ Sustainability Reporting นั้นค่อนข้างกว้างและไม่ได้ตรงกับ เนื้อหาในวันนี้ซะทีเดียว ควรจะ ระบุในการประชาสัมพันธ์เพิ่มเติม
10	ได้ลองทำ Materiality assessment จริง	ตอนทำแบบฝึกหัด ถ้ามีการ ไต่ระหว่างทำก็จะดีมาก	จะรู้ได้อย่างไรว่า Materiality assessment ที่ทำออกมาถูกต้อง (ใช้ได้)	สถานที่จัดเดินทางลำบากนิดนึง
11	ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นจาก หลายภาคส่วน	เพิ่มเวลาในการ workshop มากขึ้น	-	-
12	ห้องประชุม การที่จัดเป็นกลุ่ม ได้ความรู้จากวิทยากรและคน อื่น ๆ	อยากให้เวลามากกว่านี้ มี workshop มากกว่านี้	-	-

1.4 ประมวลภาพงานสัมมนาเชิงปฏิบัติการ

2. การจัดงานสัมมนา

2.1 รายละเอียดของงาน Seminar

การสัมมนาหัวข้อ “แนวโน้ม และอนาคตของการเปิดเผยข้อมูลความยั่งยืนองค์กร”

วันศุกร์ที่ 23 พฤษภาคม 2564

เวลา 9.00-12.15 น ณ ห้องประชุมใหญ่ ชั้น 2

มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

และทาง ZOOM Meeting

หลักการและเหตุผล

งานศึกษาวิจัย “โครงการสำรวจการจัดทำรายงานความยั่งยืน และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการกำหนดประเด็นความยั่งยืนที่มีนัยสำคัญของบริษัทจดทะเบียนในประเทศไทย” มุ่งเก็บข้อมูล และศึกษาแนวโน้มการจัดทำรายงานความยั่งยืน การกำหนดประเด็นความยั่งยืนที่มีนัยสำคัญ (Materiality Assessment) และการตรวจสอบรายงานความยั่งยืนของบริษัทจดทะเบียนในประเทศไทย ข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยจะแบ่งเป็น 2 ส่วนหลักด้วยกัน คือ ส่วนแรกเป็นข้อมูลจากรายงานความยั่งยืน รายงานประจำปี และการเปิดเผยข้อมูลอื่น ๆ ของบริษัทจดทะเบียนใน SET100 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558-2564 และส่วนที่สองเป็นข้อมูลจากกรณีศึกษาบริษัทจดทะเบียนใน SET100 จำนวน 10 แห่ง โดยเลือกจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากรายงานความยั่งยืนของบริษัทในช่วงแรก และเลือกตัวอย่างกระจายกลุ่มอุตสาหกรรม โครงการนี้ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนส่งเสริมการพัฒนาลาดทุน (CMDF) มีระยะเวลาดำเนินโครงการทั้งสิ้น 18 เดือน โดยเริ่มโครงการในเดือนมกราคม 2565 ถึงเดือนมิถุนายน 2566

การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับความยั่งยืนเป็นแนวปฏิบัติหนึ่งที่หลายองค์กรโดยเฉพาะบริษัทจดทะเบียนจัดทำขึ้นเพื่อสื่อสารกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย แสดงความมุ่งมั่นในการดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืน หรือเพิ่มความโปร่งใสในการติดตาม วัดผล และแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม ในปัจจุบันรูปแบบและข้อกำหนดในการจัดทำรายงานความยั่งยืนมีการเปลี่ยนแปลงและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้บริษัทจดทะเบียนแต่ละแห่งมีการเปิดเผยข้อมูลความยั่งยืนในระดับแตกต่างกัน

นอกจากนี้การจัดทำรายงานความยั่งยืนและการใช้ผู้สอบทานอิสระในการให้ความมั่นใจข้อมูลก็ยังไม่ มีข้อบังคับชัดเจน ฉะนั้น การเปิดเผยข้อมูลในรายงานความยั่งยืนทั้งในเรื่องประเด็นที่ครอบคลุม และความลึกของข้อมูลจึงอาจขึ้นกับดุลพินิจของบริษัทที่เปิดเผยข้อมูลเป็นหลัก ส่งผลให้เกิดความแตกต่างกันมากในแนวปฏิบัติการเปิดเผยข้อมูล รวมถึงส่งผลต่อปริมาณของข้อมูลที่มีค่อนข้างมากด้วย

งานศึกษาวิจัย “โครงการสำรวจการจัดทำรายงานความยั่งยืน และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการกำหนดประเด็นความยั่งยืนที่มีนัยสำคัญของบริษัทจดทะเบียนในประเทศไทย” มุ่งที่จะศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติในการจัดทำรายงานความยั่งยืนและส่งเสริมให้บริษัทจดทะเบียนในประเทศไทย

เห็นความสำคัญของการผนวกแนวคิดเรื่องการดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืนเข้าไปในการดำเนินธุรกิจ พร้อมกันนี้
โครงการยังมุ่งเน้นการสร้างตระหนักรู้ในเรื่องการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการกำหนดประเด็น
ความยั่งยืนที่มีนัยสำคัญของบริษัทจดทะเบียน เนื่องจากการวิเคราะห์ประเด็นที่มีนัยสำคัญ (Materiality
Analysis หรือ Materiality Assessment) เป็นกระบวนการตั้งต้นที่สำคัญของการจัดทำรายงานความยั่งยืนที่
ช่วยให้บริษัทจดทะเบียน และผู้ใช้อ้างอิงเข้าใจถึงผลกระทบ ความเสี่ยง และโอกาสในการดำเนินธุรกิจ

สืบเนื่องจากงานวิจัยโครงการข้างต้น ทางมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย จึงได้จัดงาน
สัมมนาในหัวข้อ “แนวโน้ม และอนาคตของการเปิดเผยข้อมูลความยั่งยืนองค์กร” รวมถึงจัดเวทีเสวนา ใน
หัวข้อ “มองโอกาส และความท้าทายจากการเปิดเผยข้อมูลความยั่งยืนองค์กร” โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

- 1) เพื่อนำเสนอผลการศึกษา “โครงการสำรวจการจัดทำรายงานความยั่งยืน และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วน
ได้ส่วนเสียในการกำหนดประเด็นความยั่งยืนที่มีนัยสำคัญของบริษัทจดทะเบียนในประเทศไทย” ถึง
แนวโน้ม และการเปิดเผยข้อมูลความยั่งยืนของบริษัทจดทะเบียนไทย
- 2) เพื่อสร้างประเด็นสนทนาผ่านเวทีเสวนาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลความยั่งยืนองค์กร และการ
จัดทำรายงานความยั่งยืนองค์กร
- 3) เพื่อรับฟังความคิดเห็น และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับโครงการวิจัยจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

กำหนดการงานสัมมนา “แนวโน้ม และอนาคตของการเปิดเผยข้อมูลความยั่งยืนองค์กร”

09:00-09:30 ลงทะเบียน

09:30-10:10 นำเสนอผลการศึกษาจาก “โครงการสำรวจการจัดทำรายงานความยั่งยืน และการมีส่วนร่วม
ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการกำหนดประเด็นความยั่งยืนที่มีนัยสำคัญของบริษัทจดทะเบียน
ในประเทศไทย”

โดย ดร. ชาริกา ชาญนนท์พิพัฒน์ หัวหน้าโครงการ และ คุณชจรพงศ์ ประศาสน์ธานุวัตร
นักวิจัยโครงการ ทีมการดำเนินธุรกิจและการพัฒนาที่ยั่งยืน มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา
ประเทศไทย

10:10-10:30 การบรรยายในหัวข้อ “Ecosystem ของการเปิดเผยข้อมูล และฐานข้อมูลความยั่งยืน
องค์กร”

โดย คุณศุภกร เอกชัยไพบูลย์ รองผู้อำนวยการ ฝ่ายพัฒนาบริการด้านความยั่งยืน
ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

10:30-10:40 พักรับประทานอาหารว่าง

10:40-12:00 เสวนาในหัวข้อ “มองโอกาส และความท้าทายจากการเปิดเผยข้อมูลความยั่งยืนองค์กร”
ผู้ร่วมอภิปราย

- คุณวินิตา กุลตั้งวัฒนา

ผู้อำนวยการฝ่ายส่งเสริมความยั่งยืน

สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.)

- ดร. วราพงศ์ วงศ์วัชร

ผู้อำนวยการและผู้บริหารฝ่ายส่งเสริมการลงทุนเพื่อความยั่งยืน

กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ (กบข.)

- ดร. ณรงค์เดช เถกิงเกียรติ

ผู้อำนวยการฝ่ายการลงทุนสินทรัพย์ทั่วโลก สายการลงทุน

บริษัทหลักทรัพย์จัดการกองทุน ยูโอบี (ประเทศไทย) จำกัด

- คุณนริฐยา พัวพงศกร

หัวหน้าฝ่ายงานนักลงทุนสัมพันธ์ กำกับดูแลการปฏิบัติงาน และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

บริษัท แอดวานซ์ อินโฟร์ เซอร์วิส จำกัด (มหาชน)

ผู้ดำเนินการอภิปราย โดย คุณศุภกร เอกชัยไพบุลย์ รองผู้อำนวยการ ฝ่ายพัฒนาบริการด้านความยั่งยืน ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

12:00-12:15 สรุป และกล่าวปิดงานสัมมนา

12:15-13:00 รับประทานอาหารกลางวัน

งานสัมมนา
แนวโน้มและอนาคตของการเปิดเผยข้อมูลความยั่งยืนองค์กร
23 มิ.ย. 66 | 9.00-12.15 น.
@ ชั้น 2 อาคารนิเวศน์วิทยารัชมังคลาภิเษก และ Zoom Meeting

9.00-9.30 น. ลงทะเบียน
9.30-10.10 น. ปณิธานและทิศทาง
"โครงการริเริ่มการเปิดเผยข้อมูลความยั่งยืน
และการมีหุ้นส่วนความร่วมมือกับภาคีที่เกี่ยวข้อง
เป็นพันธมิตรกับองค์กรเพื่อความยั่งยืน
ในภาคธุรกิจ"

10.10-10.30 น. แลกเปลี่ยนประสบการณ์
"Ecoyork ของการเปิดเผยข้อมูล
และฐานข้อมูลความยั่งยืนองค์กร"

10.40-12.15 น. แลกเปลี่ยน
"แนวโน้มและอนาคตของการเปิดเผยข้อมูล
ความยั่งยืนองค์กร"

9.00-9.30 น. ลงทะเบียน
9.30-10.10 น. ปณิธานและทิศทาง
"โครงการริเริ่มการเปิดเผยข้อมูลความยั่งยืน
และการมีหุ้นส่วนความร่วมมือกับภาคีที่เกี่ยวข้อง
เป็นพันธมิตรกับองค์กรเพื่อความยั่งยืน
ในภาคธุรกิจ"

10.10-10.30 น. แลกเปลี่ยนประสบการณ์
"Ecoyork ของการเปิดเผยข้อมูล
และฐานข้อมูลความยั่งยืนองค์กร"

10.40-12.15 น. แลกเปลี่ยน
"แนวโน้มและอนาคตของการเปิดเผยข้อมูล
ความยั่งยืนองค์กร"

ลงทะเบียน
ร่วมงาน

ลงทะเบียน
ร่วมงาน

2.2 สรุปประเด็นจากการสัมมนา

งานสัมมนาแบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลักด้วยกันได้แก่ 1) การนำเสนอสรุปผลงานวิจัย 2) การบรรยายจากวิทยากรตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย และ 3) เวทีเสวนา สะท้อนจากความเห็นจากแบบประเมินการเข้าร่วม ผู้ตอบแบบประเมินส่วนใหญ่พึงพอใจในภาพรวมของการจัดงาน คะแนนความพึงพอใจในส่วนการนำเสนอผลงานวิจัยค่อนข้างน้อยกว่าส่วนของเวทีเสวนา อาจเป็นผลเนื่องจากเวลาในการนำเสนอที่ค่อนข้างน้อยทำให้ต้องกระชับ และเร่งการนำเสนอด้วย ผู้ที่เข้าร่วมสัมมนามีทั้งบริษัทจดทะเบียน สถาบันการเงิน หน่วยงานกำกับดูแล หน่วยงานสนับสนุนที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานวิชาการ และหน่วยงาน หรือผู้ที่สนใจประเด็นการเปิดเผยข้อมูลความยั่งยืนองค์กร

งานสัมมนาในส่วนแรกนักวิจัยได้นำเสนอผลงานวิจัยที่รวมถึงการทบทวนเอกสารวิชาการ มาตรฐานกรอบการเปิดเผยข้อมูลต่าง ๆ นอกจากนี้ยังนำเสนอผลจากการศึกษารายงานของบริษัทจดทะเบียน และกรณีศึกษารวมถึงข้อเสนอแนะต่อบริษัทจดทะเบียนในการเปิดเผยข้อมูล และข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานกำกับดูแล และหน่วยงานสนับสนุนที่เกี่ยวข้อง คำถามจากผู้เข้าร่วมมีถึงประเด็นต้นทุนของการเปิดเผยข้อมูล และการดำเนินงานด้าน ESG ขององค์กร กับประโยชน์ที่จะพึงได้ รวมถึงมีคำถามเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้สอบทานข้อมูลความยั่งยืนองค์กร

งานสัมมนาส่วนที่ 2 ที่เป็นการบรรยายจากวิทยากรตลาดหลักทรัพย์เป็นการต่อยอดประเด็น Ecosystem ของการเปิดเผยข้อมูล นอกจากจะชี้ให้เห็นถึงการผนวกแนวคิดเรื่อง ESG เข้าไปในการดำเนินงานขององค์กรทุกส่วนแล้ว ยังเป็นการฉายภาพให้เห็นถึงบทบาทของเทคโนโลยี และระบบข้อมูลที่น่าเข้ามาใช้ในการบริหารจัดการ จัดเก็บ และสื่อสารข้อมูลความยั่งยืนองค์กรด้วย

งานสัมมนาในส่วนที่ 3 เป็นการจัดเวทีเสวนาที่มีผู้ร่วมเสวนาที่มาจากหน่วยงานกำกับดูแล นักลงทุนสถาบัน นักวิเคราะห์หลักทรัพย์ และบริษัทจดทะเบียน โดยนักลงทุนสถาบัน และนักวิเคราะห์หลักทรัพย์ให้ข้อมูลว่ามีการนำข้อมูลความยั่งยืนองค์กรเข้ามาใช้ในการวิเคราะห์การลงทุน และเป็นจุดเริ่มต้นในการตั้งคำถามกับบริษัทที่จะเข้าไปลงทุน ตัวอย่างการนำข้อมูลไปใช้ เช่น เพื่อการวิเคราะห์ความเสี่ยงจากประเด็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และนำข้อมูลไปเข้ากระบวนการคัดสรรบริษัทเพื่อการจัดพอร์ตการลงทุนร่วมกับข้อมูลอื่น ๆ อย่างข้อมูลจาก Raters

ข้อมูลที่ได้จากนักลงทุนสถาบัน และนักวิเคราะห์หลักทรัพย์สอดคล้องกับที่ได้จากตัวแทนจากบริษัทจดทะเบียนที่กล่าวเกี่ยวกับการที่นักลงทุน และนักวิเคราะห์จำนวนมากขึ้นที่สอบถามประเด็นข้อมูลความยั่งยืนองค์กร ไม่ใช่แค่ในเชิงการตั้งเป้าหมายเท่านั้น แต่บางแห่งยังเป็นการถามข้อมูลในเชิงลึก โดยถามคำถามต่อยอดจากข้อมูลที่มีการเปิดเผยในรายงานความยั่งยืนขององค์กร ทำให้บริษัทต้องไม่ใช่เพียงเปิดเผยข้อมูลเท่านั้น แต่ต้องเน้นเรื่องการสร้างความสามารถในการดำเนินงานด้านความยั่งยืนในองค์กรอย่างจริงจัง และเป็นรูปธรรมด้วย นักลงทุนสถาบันให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับประเด็นที่มีการสอบถามเข้าไปยังบริษัทจดทะเบียนที่ต้องการลงทุน หรือต้องการข้อมูลเพิ่มเติม ประเด็นที่สำคัญดังกล่าวดังนี้ได้แก่ ประเด็นเรื่องการดำเนินการเกี่ยวกับ

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยจะเน้นที่แผนการเปลี่ยนผ่าน นอกจากนี้ยังมีประเด็นเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ ถึงแม้หลายบริษัทยังไม่ได้ให้ความสนใจมาก แต่มองว่าประเด็นนี้จะเป็นประเด็นที่มีความสำคัญเพิ่มขึ้น เพราะมีข้อมูลว่าเศรษฐกิจโลกพึ่งพิงกับความหลากหลายทางชีวภาพมาก และประเด็นสุดท้ายคือประเด็นด้านสิทธิมนุษยชน ที่ถูกให้ความสำคัญมากขึ้นเช่นกัน ทั้งสามประเด็นที่กล่าวมาสอดคล้องกับประเด็นที่ทางทีมวิจัยเก็บข้อมูลในแง่ประเด็นที่ถูกระบุเป็นประเด็นที่มีนัยสำคัญใน Materiality Matrix ของบริษัทจดทะเบียนในกลุ่มตัวอย่าง

นอกจากนี้จากมุมมองของบริษัทจดทะเบียนยังมองว่าการที่นักลงทุนสถาบัน และนักวิเคราะห์หลักทรัพย์ เข้ามาสอบถาม หรือ engage กับบริษัทจดทะเบียนเป็นประโยชน์ เพราะได้เกิดการเรียนรู้ รวมถึงหลาย ๆ แห่งที่มีการพูดคุยกันยังเน้นเรื่องเป้าหมายของการผนวกเรื่องความยั่งยืนเข้าไปในการดำเนินงาน มากกว่าเน้นที่ผลการประเมินเป็นหลัก ข้อมูลจากบริษัทจดทะเบียนอีกมุมหนึ่งคือการเปิดเผยข้อมูลความยั่งยืน และรายงานที่เกี่ยวข้องช่วยเป็นใบเบิกทางให้เกิดการพูดคุยกันในองค์กร ตั้งแต่ระดับการประชุมคณะกรรมการบริษัท ไปจนถึงการพูดคุยกับแผนกต่าง ๆ ในองค์กร และเป็นการแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่องค์กรทำอยู่มันสามารถวัดผลออกมาได้เป็นรูปธรรมอย่างไรบ้าง ถึงแม้ข้อมูลเกี่ยวกับความยั่งยืนองค์กรเป็นสิ่งที่นักลงทุนสถาบัน และนักวิเคราะห์หลักทรัพย์ รวมถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ อย่างหน่วยงานกำกับดูแล และสถาบันการเงินให้ความสำคัญแล้ว แต่ผู้ถือหุ้นรายย่อยอาจยังไม่ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับข้อมูลความยั่งยืนองค์กรมากนัก

สำหรับผู้ร่วมเสวนาที่มาจากหน่วยงานกำกับดูแลให้ความเห็นว่าการกำกับดูแล หรือการออกกฎเรื่องการเปิดเผยข้อมูลต้องเน้นการสร้างสมดุลระหว่างหน่วยงานที่มีศักยภาพไปได้เร็ว และหน่วยงานที่กำลังเริ่มดำเนินการอยู่ โดยจะมีการเน้นเรื่องคุณภาพของข้อมูลที่เพิ่มขึ้น กฎในปัจจุบันเป็นข้อกำหนดขั้นต่ำที่ค่อนข้างง่าย ช่วยให้บริษัทจดทะเบียนมีการปรับตัวหากมีข้อกำหนด หรือแรงกดดันที่เข้มข้นขึ้นในอนาคต

ผู้ร่วมเสวนาทั้ง 4 ท่านทั้งท้ายไว้ว่าการเปิดเผยข้อมูล และการดำเนินงานด้านความยั่งยืนเป็นการเดินทางที่ต้องอาศัยการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง หากบริษัท หรือองค์กรเริ่มเร็วจะมีโอกาสในการลองผิดลองถูก นอกจากนี้แนวโน้มของการเปิดเผยข้อมูลในอนาคตนอกจากจะเน้นเรื่องคุณภาพของข้อมูลแล้ว ยังเน้นการเชื่อมโยงข้อมูลที่เปิดเผยกับการกระทำขององค์กรด้วย กระบวนการเปิดเผยข้อมูลองค์กรเป็นเครื่องมือหนึ่งเท่านั้น ไม่ใช่เป้าหมายสูงสุดในการดำเนินงานด้านความยั่งยืนองค์กร การลงทุนในการบริหารจัดการ จัดเก็บข้อมูลความยั่งยืนองค์กรเป็น “อาจ Short-term pain แต่สามารถเป็น Long-term gain” ได้หากมีการวางแผนอย่างเหมาะสม ซึ่งประเด็นส่วนนี้ก็เชื่อมกับประเด็นที่เป็นที่ถกเถียงในแง่ความคุ้มค่า หรือต้นทุนในการลงทุนเพื่อการบริหารจัดการ จัดเก็บข้อมูลความยั่งยืนองค์กร กับประโยชน์ที่จะได้รับ

2.3 ความเห็นจากแบบประเมินการเข้าร่วมงานสัมมนาเชิงปฏิบัติการ

จำนวนผู้ลงทะเบียน:	259
จำนวนผู้เข้ามาเข้าร่วม onsite:	21
จำนวนผู้เข้ามาเข้าร่วม online (จำนวนสูงสุด):	112

จำนวนผู้ที่มาเข้าร่วมรวม	133
จำนวนคนที่ตอบแบบประเมิน:	25

#	ท่านได้รับความรู้เพิ่มเติมและมุมมองใหม่ ๆ (งานวิจัย/SET/Panel)	ความพึงพอใจในภาพรวมของกิจกรรมสัมมนา	ท่านได้เรียนรู้อะไรบ้างจากกิจกรรมสัมมนาในวันนี้	สิ่งที่ชอบจากกิจกรรมสัมมนาในวันนี้	สิ่งที่กิจกรรมสัมมนาในวันนี้สามารถพัฒนาได้*	สิ่งที่ท่านอยากทราบเพิ่มเติมเกี่ยวกับประเด็นการเปิดเผยข้อมูลความยั่งยืนองค์กร
1	4/4/4	4	N/A	N/A	N/A	N/A
2	3/3/3	3	การเปิดเผยข้อมูล และแนวทางการจัดทำข้อมูล	ช่วงพูดคุยและถามตอบ	นำไปปรับปรุงการนำเสนอและจัดการข้อมูล	ความเชื่อมโยงของแต่ละมาตรฐาน และผลกระทบของข้อมูล
3	4/4/4	4	ได้รู้เกี่ยวกับ ESG มากขึ้น	ตอบคำถามได้ชัดเจนดี	N/A	N/A
4	3/4/4	4	เป้าหมายของการออกมาตรฐานการเปิดเผยข้อมูล และแนวโน้มในตลาดทุน	Insightful!	N/A	N/A
5	4/4/4	4	หลายๆประเด็นเป็นที่น่าสนใจมากๆ เกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูลความยั่งยืน โดยเฉพาะประเด็นที่ผู้ประเมินแต่ละสำนักมีระบบ scoring เป็นของตนเอง	speaker ที่มาจากหลากหลาย background	อยากให้นานขึ้น	กระบวนการจัดทำรายงานจาก practitioner ปัญหาและอุปสรรค
6	4/3/3	4	เข้าใจประโยชน์ของ ESG	ได้ความรู้รอบด้าน	คุณภาพเสียงยังไม่ค่อยชัดเจน	ยังไม่มี
7	4/4/4	4	ความคาดหวังของแต่ละกลุ่ม	ได้รับข้อมูลมาก และตรงตามความคาดหวัง	การขยายผลไปสู่การปรับปรุงร่วมกัน	ความคาดหวังของผู้ใช้ข้อมูลและคุณภาพของข้อมูล
8	4/4/4	4	ได้รับความรู้ใหม่ๆ จากผู้มีประสบการณ์ตรง	วิทยากรที่มาให้ความรู้	เป็นกิจกรรมที่ดีมากค่ะ	ตัวอย่างการเขียนรายงานความยั่งยืน
9	4/4/4	4	มีความเข้าใจจากหลายมุมมอง	ความหลากหลายของผู้เข้าร่วมเสวนา	N/A	เพิ่มประเด็นเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรค challenge ต่างๆและแนวทางแก้ไข และมุมมองของผู้มีส่วนได้เสียที่เป็นนักลงทุนจากต่างประเทศ (นอกเหนือจากที่บริษัทเล่าให้ฟังผ่านการสังเกตจากการประชุมผู้ถือหุ้นประจำปี)
10	3/3/4	4	ได้ทราบถึงประโยชน์ของการทำ ESG	การแลกเปลี่ยนมุมมองในช่วงเสวนา ทำให้เห็นถึงมุมมองที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น	เรื่องทางเทคนิคเสี่ยงที่มีความชัดเจน	N/A
11	4/4/4	4	แนวโน้มของการรายงานความยั่งยืน, ความท้าทายของการรายงานข้อมูล	ผลการวิจัยเกี่ยวกับการรายงานความยั่งยืนของบริษัทจดทะเบียน, แนวคิดด้านการรายงานข้อมูลเกี่ยวกับ ESG, การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น	อยากให้ผู้บรรยายเป็นคนกดเปลี่ยนสไลด์เอง เนื่องจากเนื้อหาที่ผู้บรรยายกล่าวถึงไม่สัมพันธ์	1. เทคโนโลยีหรือโปรแกรมหรือระบบสารสนเทศที่นำมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านความยั่งยืนขององค์กร 2. บุคคลหรือหน่วยงานที่มีบทบาทหลักในการพัฒนาแนวทางการเปิดเผยข้อมูล

				ด้านการรายงานความ ยั่งยืนจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง ในหลากหลายมุมมอง, ทิศทางหรือแนวโน้มของ การรายงานความยั่งยืนใน อนาคต	กับสิ่งที่ปรากฏบน สไลด์ในบางช่วง	ด้านความยั่งยืนของประเทศไทย 3. เหตุการณ์สำคัญที่ส่งผลกระทบ ให้การเปิดเผยข้อมูลด้านความ ยั่งยืนของประเทศไทยเกิดการ เปลี่ยนแปลง
12	3/4/4	4	การเปิดเผยข้อมูล ESG	ความรู้ที่ได้จากเวทีเสวนา และการตอบคำถามจาก ผู้ฟัง	N/A	อยากให้ลงเนื้อหาเกี่ยวกับ Sustainability และ ESG ให้ลึก และละเอียดมากกว่านี้
13	4/4/4	4	รายงานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับ การเปิดเผยข้อมูล ESG	discussion session	ความชัดเจนของการ เปิดเผยข้อมูล ESG	การเปิดเผยข้อมูลตาม IFRS S1 S2 ต้องนำมารวมเป็นส่วนหนึ่ง ของงบการเงินหรือไม่
14	3/4/4	4	ประโยชน์ในการเปิดเผย ข้อมูล	Panel discussion	อยากให้นักวิจัย อธิบายรายละเอียด ของงานวิจัยเพิ่มเติม เนื่องจากข้อมูล ค่อนข้างน่าสนใจ	การยกตัวอย่างจากรายงานของ บริษัทประกอบการอธิบาย
15	3/3/3	3	ได้ทราบเกี่ยวกับบทบาท ESG ในปัจจุบัน	การนำเสนอ	การให้ presentation ที่ใช้ ทุก ๆ พาร์ท	N/A
16	4/4/4	4	ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ที่ สามารถนำไปต่อยอด งานวิจัยได้	การจัดเสวนาที่นำผู้ที่ เกี่ยวข้องทุกมุมมองมา	ทิศทางที่น่าสนใจใน การนำเสนอรายงาน ของหน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง	ผลกระทบจากความแตกต่างของ รูปแบบการนำเสนอรายงานอย่าง เห็นได้ชัดเจน ในระยะสั้นและยาว
17	4/4/4	4	แนวโน้มการเปิดเผยข้อมูล ESG ของบริษัทใน SET	การได้ฟังความเห็นจาก SET เกี่ยวกับ ESG	ระบบเสียง	N/A
18	3/3/4	3	Responses from practitioners to ESG & Sustainability Issues & measurement	panel discussion	UX/UI of materiality reporting	Empirical studies to tell a clear message of contribution of ESG & sustainability to firm's performance
19	4/4/4	4	ประเด็นต่าง ๆ ที่ยังต้อง ร่วมกันพัฒนาอีกมาก เกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล ความยั่งยืนองค์กร	ข้อมูลจากผลงานวิจัย	จัดทำสรุปข้อมูลเป็น ภาพ infographic เพื่อสื่อสารต่อ สำหรับผู้เกี่ยวข้อง/ ผู้สนใจได้	แหล่งข้อมูลที่เป็น one stop service เพื่อติดตามประเด็นการ เปิดเผยข้อมูลฯ รวมถึงมาตรฐาน ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงอย่าง ต่อเนื่อง
20	4/4/4	4	N/A	N/A	N/A	N/A
21	4/4/4	3	การเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับ CG	วิทยากรแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ดีมาก	หัวข้อวิจัย	ต้องการหาข้อมูลเพิ่มเติม
22	4/4/4	4	ทราบทิศทางภาพรวมของ การเปิดเผยข้อมูลความ ยั่งยืนขององค์กรในประเทศไทย	ทราบทิศทางภาพรวมของ การเปิดเผยข้อมูลความ ยั่งยืนขององค์กรใน ประเทศไทย	พัฒนาการเปิดเผย ข้อมูลความยั่งยืน ขององค์กร	N/A

23	4/4/4	4	The importance of sustainability disclosure and challenges	All	None	None
24	3/4/4	4	การเข้าถึงข้อมูลบริษัทที่เป็นตัวอย่างการวิจัยมีเกณฑ์มากในการคัดกรองให้ได้มาซึ่งตัวอย่างและเข้าถึงยากมาก	วิทยากรทุกท่านและการดูย้อนหลังได้	อาจเพิ่มเวลาอีกหน่อยเพราะวิทยากรมาหลายท่านหรืออาจต้องจัดแยกจากการวิจัย	ประเทศที่พัฒนามากกว่าเราทำอย่างไรแล้วมีประสิทธิภาพบ้าง ส่วนใดที่นำมาปรับใช้กับประเทศไทยได้บ้าง
25	4/4/4	4	เห็นภาพแนวโน้มเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล และได้หัวข้อวิจัยที่น่าสนใจ	ได้เห็นมุมมองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูลความยั่งยืนจากหลายฝ่าย ทั้งผู้จัดทำข้อมูล ผู้ใช้ข้อมูล และหน่วยงานกำกับดูแล	ระบบเสียงติดขัดบ้างเล็กน้อย แต่ไม่ได้เป็นปัญหาอะไร	อยากทราบการปฏิบัติและความคิดเห็นจากองค์กรลักษณะอื่นที่ไม่ใช่บริษัทจดทะเบียน

*ผู้ตอบแบบประเมินบางส่วนอาจเข้าใจคำถามผิดเป็นว่า “การฟังสัมมนาในครั้งนี้สามารถนำไปพัฒนา หรือใช้งานอย่างไรต่อได้” ไม่ใช่ผู้จัดสามารถพัฒนาการจัดเพิ่มเติมได้อย่างไรในอนาคต

2.4 ประมวลภาพงานสัมมนา

